

MAT 1110, 28. mars 2022

* Flateintegral av vektorfelt

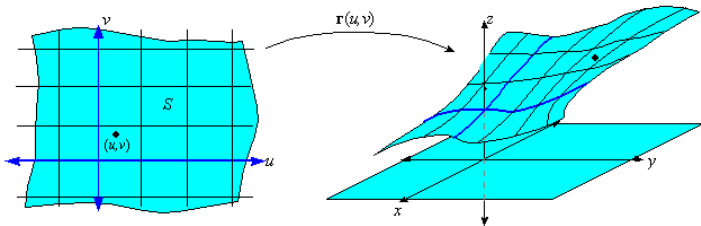

Arne B. Sletsjøe
Universitetet i Oslo

Flateintegral av vektorfelt

Gitt parametrisert flate S

$$\mathbf{r} : A \rightarrow \mathbb{R}^3$$

Rektangel på venstre side: $[u_i, u_{i+1}] \times [v_j, v_{j+1}]$ med areal $a_{ij} = (u_{i+1} - u_i)(v_{j+1} - v_j)$ svarer til firkant på høyre side:

$$[\mathbf{r}(u_i, v_j), \mathbf{r}(u_i, v_j) + \mathbf{r}_u(u_i, v_j)(u_{i+1} - u_i)] \times [\mathbf{r}(u_i, v_j), \mathbf{r}(u_i, v_j) + \mathbf{r}_v(u_i, v_j)(v_{j+1} - v_j)]$$

Arealet av firkanten er gitt ved

$$\begin{aligned} & |\mathbf{r}_u(u_i, v_j)(u_{i+1} - u_i) \times \mathbf{r}_v(u_i, v_j)(v_{j+1} - v_j)| \\ &= |\mathbf{r}_u(u_i, v_j) \times \mathbf{r}_v(u_i, v_j)| (u_{i+1} - u_i)(v_{j+1} - v_j) \\ &= |\mathbf{r}_u(u_i, v_j) \times \mathbf{r}_v(u_i, v_j)| a_{ij} \end{aligned}$$

Den siste likheten skriver vi

$$dS = |\mathbf{r}_u \times \mathbf{r}_v| dA$$

hvor dA svarer til et infinitesimalt rektangel i (u, v) -planet.

Definisjon

La A være et område i (x, y) -planet og $\mathbf{r} : A \rightarrow \mathbb{R}^3$ en parametrisert flate som vi kaller S . Da har vi

$$\text{areal}(S) = \iint_S 1 dS = \iint_A |\mathbf{r}_u \times \mathbf{r}_v| dA$$

Definisjon

La A være et område i (x, y) -planet og $\mathbf{r} : A \rightarrow \mathbb{R}^3$ en parametrisert flate som vi kaller S . La f være en kontinuertlig funksjon på S . Da kaller vi

$$\iint_S f \, dS = \iint_A f(\mathbf{r}(u, v)) |\mathbf{r}_u \times \mathbf{r}_v| \, dA$$

for **flateintegralet** av f over S .

Eksempel

$$f(x, y, z) = xyz^2$$

$$\mathbf{r}(u, v) = u \cos v \mathbf{i} + u \sin v \mathbf{j} + u^2 \mathbf{k}$$

$$0 \leq u \leq 2, 0 \leq v \leq 2\pi.$$

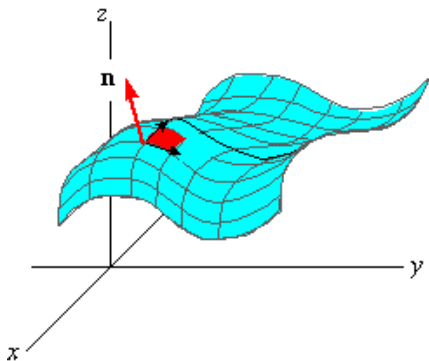
$$\frac{\partial \mathbf{r}}{\partial u} = \cos v \mathbf{i} + \sin v \mathbf{j} + 2u \mathbf{k} \quad \frac{\partial \mathbf{r}}{\partial v} = -u \sin v \mathbf{i} + u \cos v \mathbf{j}$$

$$\begin{aligned} \frac{\partial \mathbf{r}}{\partial u} \times \frac{\partial \mathbf{r}}{\partial v} &= \begin{vmatrix} \mathbf{i} & \mathbf{j} & \mathbf{k} \\ \cos v & \sin v & 2u \\ -u \sin v & u \cos v & 0 \end{vmatrix} \\ &= -2u^2 \cos v \mathbf{i} - 2u^2 \cos v \mathbf{j} + u \mathbf{k} \end{aligned}$$

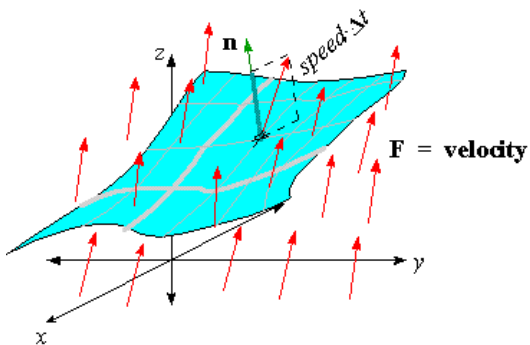
Eksempel

$$\left| \frac{\partial \mathbf{r}}{\partial u} \times \frac{\partial \mathbf{r}}{\partial v} \right| = \left| -2u^2 \cos v \mathbf{i} - 2u^2 \cos v \mathbf{j} + u \mathbf{k} \right| = u \sqrt{4u^2 + 1}$$

$$\begin{aligned} \iint_S f \, dS &= \int_0^{2\pi} \int_0^2 f(\mathbf{r}(u, v)) \left| \frac{\partial \mathbf{r}}{\partial u} \times \frac{\partial \mathbf{r}}{\partial v} \right| \, du \, dv \\ &= \int_0^{2\pi} \int_0^2 (u^6 \sin v \cos v) (u \sqrt{4u^2 + 1}) \, du \, dv \\ &= \int_0^{2\pi} \int_0^2 u^7 \sqrt{4u^2 + 1} \sin v \cos v \, du \, dv \\ &= \int_0^2 u^7 \sqrt{4u^2 + 1} \left(\int_0^{2\pi} \frac{1}{2} \sin(2v) \, dv \right) \, du = 0 \end{aligned}$$

(Enhets-) **Flatenormalen** til flaten i et punkt er en vektor \mathbf{n} (av lengde 1) som står normalt på tangentplanet til flaten i punktet.

Komponenten av et vektorfelt langs en flatenormal kalles **fluksen** av vektorfeltet gjennom flaten.

Definisjon

Gitt en flate S med flatenormal \mathbf{n} og et vektorfelt \mathbf{F} . **Fluksen** av vektorfeltet gjennom flaten er punktvis gitt ved

$$\mathbf{F} \cdot \mathbf{n}$$

og over hele flaten:

$$\iint_S \mathbf{F} \cdot \mathbf{n} dS$$

Definisjon

La $\mathbf{r} : A \rightarrow \mathbb{R}^3$ være en glatt parametrisert flate T definert på en lukket, begrenset Jordan-målbart delmengde $A \subset \mathbb{R}^2$. For et kontinuerlig vektorfelt \mathbf{F} på T definerer vi **flateintegralet** til \mathbf{F} over T til å være

$$\int_T \mathbf{F} \cdot \mathbf{n} dS = \iint_A \mathbf{F}(\mathbf{r}(u, v)) \cdot \left(\frac{\partial \mathbf{r}}{\partial u} \times \frac{\partial \mathbf{r}}{\partial v} \right) (u, v) du dv$$

Produktet $f = \mathbf{F} \cdot \mathbf{n}$ definerer et skalarfelt på flaten S , og vi har

$$\iint_S \mathbf{F} \cdot \mathbf{n} dS = \iint_S f dS$$

$$\iint_S f \, dS = \iint_A f(\mathbf{r}(u, v)) |\mathbf{r}_u \times \mathbf{r}_v| \, du \, dv$$

Vi setter inn $f = \mathbf{F} \cdot \mathbf{n}$ og får

$$\begin{aligned} \iint_S f \, dS &= \int_S \mathbf{F} \cdot \mathbf{n} \, dS \\ &= \iint_A \mathbf{F}(\mathbf{r}(u, v)) \cdot \mathbf{n}(\mathbf{r}(u, v)) |\mathbf{r}_u \times \mathbf{r}_v| \, du \, dv \end{aligned}$$

Vi har

$$\mathbf{n} = \frac{\mathbf{r}_u \times \mathbf{r}_v}{|\mathbf{r}_u \times \mathbf{r}_v|} \quad \Rightarrow \quad \mathbf{r}_u \times \mathbf{r}_v = \mathbf{n} |\mathbf{r}_u \times \mathbf{r}_v|$$

som gir

$$\iint_S f \, dS = \iint_A \mathbf{F}(\mathbf{r}(u, v)) \cdot (\mathbf{r}_u \times \mathbf{r}_v) \, du \, dv$$

Kulekoordinater:

$$x = \rho \sin \phi \cos \theta, \quad y = \rho \sin \phi \sin \theta, \quad z = \rho \cos \phi$$

med Jacobi-determinant:

$$\frac{\partial(x, y, z)}{\partial(\rho, \phi, \theta)} = \begin{vmatrix} \sin \phi \cos \theta & \rho \cos \phi \cos \theta & -\rho \sin \phi \sin \theta \\ \sin \phi \sin \theta & \rho \cos \phi \sin \theta & \rho \sin \phi \cos \theta \\ \cos \phi & -\rho \sin \phi & 0 \end{vmatrix} = \rho^2 \sin \phi$$

$$\begin{aligned} \iiint_A f(x, y, z) dx dy dz \\ = \iiint_D f(\rho \sin \phi \cos \theta, \rho \sin \phi \sin \theta, \rho \cos \theta) \rho^2 \sin \phi d\rho d\theta d\phi \end{aligned}$$

Et kuleskall er gitt ved

$$\mathbf{r}(\theta, \phi) = \cos \theta \sin \phi \mathbf{i} + \sin \theta \sin \phi \mathbf{j} + \cos \phi \mathbf{k}$$

hvor $0 \leq \theta \leq 2\pi$ og $0 \leq \phi \leq \pi$.

$$\mathbf{r}_\theta = -\sin \theta \sin \phi \mathbf{i} + \cos \theta \sin \phi \mathbf{j}$$

$$\mathbf{r}_\phi = \cos \theta \cos \phi \mathbf{i} + \sin \theta \cos \phi \mathbf{j} - \sin \phi \mathbf{k}$$

$$\begin{aligned} \mathbf{r}_\theta \times \mathbf{r}_\phi &= \begin{vmatrix} \mathbf{i} & \mathbf{j} & \mathbf{k} \\ \cos \theta \cos \phi & \sin \theta \cos \phi & -\sin \phi \\ -\sin \theta \sin \phi & \cos \theta \sin \phi & 0 \end{vmatrix} \\ &= \cos \theta \sin^2 \phi \mathbf{i} + \sin \theta \sin^2 \phi \mathbf{j} + \cos \phi \sin \phi \mathbf{k} \end{aligned}$$

Betrakt vektorfeltet $\mathbf{F}(x, y, z) = x\mathbf{i} + y\mathbf{j} + z\mathbf{k}$. Vi har

$$\begin{aligned}\iint_S \mathbf{F} \cdot \mathbf{n} \, dS &= \iint_S \mathbf{F}(\mathbf{r}(\theta, \phi)) \cdot \mathbf{r}_\theta \times \mathbf{r}_\phi \, d\theta \, d\phi \\ &= \int_0^{2\pi} \int_0^\pi (\cos \theta \sin \phi, \sin \theta \sin \phi, \cos \phi) \\ &\quad \cdot (\cos \theta \sin^2 \phi, \sin \theta \sin^2 \phi, \cos \phi \sin \phi) \, d\theta \, d\phi \\ &= \int_0^{2\pi} \int_0^\pi (\sin^3 \phi + \cos^2 \phi \sin \phi) \, d\theta \, d\phi \\ &= \int_0^{2\pi} \int_0^\pi \sin \phi \, d\theta \, d\phi \\ &= 2\pi \int_0^\pi \sin \phi \, d\phi \\ &= 2\pi[-\cos \theta]_0^\pi = 4\pi\end{aligned}$$

Vektorfelt

$$\mathbf{F}(x, y, z) = 2\mathbf{i} + x\mathbf{j} + yz\mathbf{k}$$

over flaten

$$\mathbf{r}(u, v) = (u + v)\mathbf{i} + (u - v)\mathbf{j} + uv\mathbf{k}, \quad 0 \leq u, v \leq 1$$

$$\mathbf{r}_u = \mathbf{i} + \mathbf{j} + v\mathbf{k}, \quad \mathbf{r}_v = \mathbf{i} - \mathbf{j} + u\mathbf{k}$$

$$\mathbf{r}_u \times \mathbf{r}_v = (u + v)\mathbf{i} - (u - v)\mathbf{j} - 2\mathbf{k}$$

$$\mathbf{F}(\mathbf{r}(u, v)) = \mathbf{F}(u + v, u - v, uv) = 2\mathbf{i} + (u + v)\mathbf{j} + (u - v)uv\mathbf{k}$$

$$\mathbf{F}(\mathbf{r}(u, v)) \cdot (\mathbf{r}_u \times \mathbf{r}_v) = 2u + 2v - u^2 + v^2 - 2u^2v + 2uv^2$$

$$\begin{aligned} \iint_S \mathbf{F}(\mathbf{r}(u, v)) \cdot (\mathbf{r}_u \times \mathbf{r}_v) dS &= \int_0^1 \int_0^1 2u + 2v - u^2 + v^2 - 2u^2v + 2uv^2 du dv \\ &= 2 \end{aligned}$$

Divergensen til $\mathbf{F} = P\mathbf{i} + Q\mathbf{j} + R\mathbf{k}$ er definert ved

$$\nabla \cdot \mathbf{F} = \frac{\partial P}{\partial x} + \frac{\partial Q}{\partial y} + \frac{\partial R}{\partial z}$$

For eksemplet fra forrige side:

$$\nabla \cdot \mathbf{F} = \nabla \cdot (x\mathbf{i} + y\mathbf{j} + z\mathbf{k}) = \frac{\partial x}{\partial x} + \frac{\partial y}{\partial y} + \frac{\partial z}{\partial z} = 3$$

$$\iiint_{S^3} \nabla \cdot \mathbf{F} dV = 3 \cdot \frac{4 \cdot 1^3}{3} = 4\pi$$

Det er ikke tilfeldig at disse er like.

En terning $Q : 0 \leq x, y, z \leq 1$ og et vektorfelt $\mathbf{F}(x, y, z) = xy\mathbf{i} + z\mathbf{j} + z^2\mathbf{k}$.
Terningen har 6 flater:

1. $f_1 : 0 \leq x, y \leq 1, z = 0, \mathbf{n}_1 = -\mathbf{k}, \mathbf{F}(x, y, 0) = xy\mathbf{i}$

$$\iint_{f_1} \mathbf{F} \cdot \mathbf{n} dS = 0$$

2. $f_2 : 0 \leq x, y \leq 1, z = 1, \mathbf{n}_2 = \mathbf{k}, \mathbf{F}(x, y, 1) = xy\mathbf{i} + \mathbf{j} + \mathbf{k}$

$$\iint_{f_2} \mathbf{F} \cdot \mathbf{n} dS = \int_0^1 \int_0^1 dS = 1$$

3. $f_3 : 0 \leq x, z \leq 1, y = 0, \mathbf{n}_3 = -\mathbf{j}, \mathbf{F}(x, y, z) = z\mathbf{j} + z^2\mathbf{k}$

$$\iint_{f_3} \mathbf{F} \cdot \mathbf{n} dS = \int_0^1 \int_0^1 (-z) dx dz = -\frac{1}{2}$$

4. $f_4 : 0 \leq x, z \leq 1, y = 1, \mathbf{n}_4 = \mathbf{j}, \mathbf{F}(x, 1, z) = x\mathbf{i} + z\mathbf{j} + z^2\mathbf{k}$

$$\iint_{f_4} \mathbf{F} \cdot \mathbf{n} dS = \int_0^1 \int_0^1 z dx dz = \frac{1}{2}$$

5. $f_5 : 0 \leq y, z \leq 1, x = 0, \mathbf{n}_5 = -\mathbf{i}, \mathbf{F}(0, y, z) = z\mathbf{j} + z^2\mathbf{k}$

$$\iint_{f_5} \mathbf{F} \cdot \mathbf{n} dS = 0$$

6. $f_6 : 0 \leq y, z \leq 1, x = 1, \mathbf{n}_6 = \mathbf{i}, \mathbf{F}(1, y, z) = y\mathbf{i} + z\mathbf{j} + z^2\mathbf{k}$

$$\iint_{f_6} \mathbf{F} \cdot \mathbf{n} dS = \int_0^1 \int_0^1 y dy dz = \frac{1}{2}$$

som gir

$$\iint_Q \mathbf{F} \cdot \mathbf{n} dS = \sum_{j=1}^6 \iint_{f_j} \mathbf{F} \cdot \mathbf{n} dS = 0 + 1 - \frac{1}{2} + \frac{1}{2} + 0 + \frac{1}{2} = \frac{3}{2}$$

Divergensen til vektorfeltet er

$$\nabla \cdot \mathbf{F} = y + 0 + 2z$$

og

$$\begin{aligned} \int_0^1 \int_0^1 \int_0^1 (y + 2z) \, dx \, dy \, dz &= \int_0^1 \int_0^1 (y + 2z) \, dy \, dz \\ &= \int_0^1 [yz + z^2]_0^1 \, dz \\ &= \int_0^1 (y + 1) \, dy \\ &= \left[\frac{1}{2}y^2 + y \right]_0^1 = \frac{3}{2} \end{aligned}$$

En terning $Q_\varepsilon : 0 \leq x, y, z \leq \varepsilon$ og et vektorfelt $\mathbf{F}(x, y, z) = P(x, y, z)\mathbf{i}$.
Terningen har 6 flater:

1. $f_1 : 0 \leq x, y \leq \varepsilon, z = 0, \mathbf{n}_1 = -\mathbf{k}, \mathbf{F} \cdot \mathbf{n} = 0$
2. $f_2 : 0 \leq x, y \leq \varepsilon, z = \varepsilon, \mathbf{n}_2 = \mathbf{k}, \mathbf{F} \cdot \mathbf{n} = 0$
3. $f_3 : 0 \leq x, z \leq \varepsilon, y = 0, \mathbf{n}_3 = -\mathbf{j}, \mathbf{F} \cdot \mathbf{n} = 0$
4. $f_4 : 0 \leq x, z \leq \varepsilon, y = \varepsilon, \mathbf{n}_4 = \mathbf{j}, \mathbf{F} \cdot \mathbf{n} = 0$

$$5. f_5 : 0 \leq y, z \leq \varepsilon, x = 0, \mathbf{n}_5 = -\mathbf{i}, \mathbf{F}(0, y, z) = P(0, y, z) \mathbf{i}$$

$$\iint_{f_5} \mathbf{F} \cdot \mathbf{n} dS = - \int_0^\varepsilon \int_0^\varepsilon P(0, y, z) dy dz$$

$$6. f_6 : 0 \leq y, z \leq \varepsilon, x = \varepsilon, \mathbf{n}_6 = \mathbf{i}, \mathbf{F}(\varepsilon, y, z) = P(\varepsilon, y, z) \mathbf{i}$$

$$\iint_{f_6} \mathbf{F} \cdot \mathbf{n} dS = \int_0^\varepsilon \int_0^\varepsilon P(\varepsilon, y, z) dy dz$$

som gir

$$\begin{aligned} \iint_Q \mathbf{F} \cdot \mathbf{n} dS &= \int_0^\varepsilon \int_0^\varepsilon (P(\varepsilon, y, z) - P(0, y, z)) dy dz \\ &\approx \int_0^\varepsilon \int_0^\varepsilon \varepsilon \frac{\partial P}{\partial x}(0, y, z) dy dz \\ &= \int_0^\varepsilon \int_0^\varepsilon \int_0^\varepsilon \frac{\partial P}{\partial x}(0, y, z) dx dy dz \\ &= \iiint_{Q_\varepsilon} \frac{\partial P}{\partial x}(0, y, z) dV = \iiint_{Q_\varepsilon} \nabla \cdot \mathbf{F} dV \end{aligned}$$

Vi kan gjøre det samme for vektorfelt i y -retning og z -retning, og vi kan dekke et område i (x, y, z) -rommet med sånne små Q_ε -terninger. Det gir oss **divergensteoremet**:

Setning

La V være et lukket, begrenset stykkvis glatt område i rommet med utadrettet enhetsnormalvektor \mathbf{n} . Anta at \mathbf{F} er et vektorfelt med kontinuerlige partieltderiverte i et åpent område som inneholder V . Da har vi

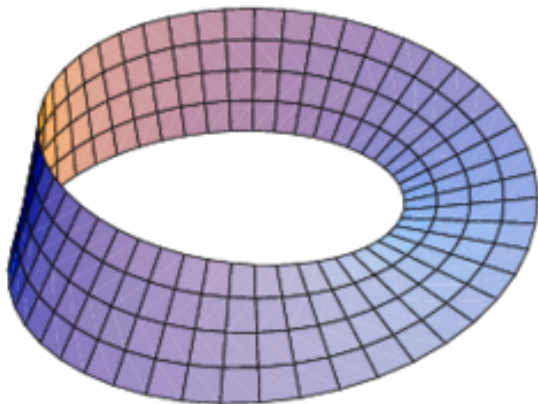
$$\iiint_V \nabla \cdot \mathbf{F} \, dx \, dy \, dz = \int_{\partial V} \mathbf{F} \cdot \mathbf{n} \, dV$$

Vektorfelt langs en linje (x -aksen) $\mathbf{F}(x) = f(x)\mathbf{i}$. Betrakter intervallet $[A, B]$. Normalvektoren svarer til vektoren \mathbf{i} i $x = B$ og $-\mathbf{i}$ i $x = A$. Det gir fluks $\mathbf{F} \cdot \mathbf{n}(A) = -f(A)$ og $\mathbf{F} \cdot \mathbf{n}(B) = f(B)$. Samlet fluks blir $f(B) - f(A)$. Divergensen $\nabla \cdot \mathbf{F} = f'(x)$ og divergensteoremet gir

$$\int_A^B f'(x) dx = f(B) - f(A)$$

Möbiusbånd, et eksempel på en **ikke-orienterbar flate**.